

Organ för svenskarna i Estland.

Clika meningar.

När Russwurm i sinom tid skrev estlandssvenskarnas historia för att till eftervärlden lämna några spår av den lilla svenska folkspillran vid Östersjöns östra strand, som enligt hans mening höll på att uppslukas av andra nationer, uttalar han att efter tre-fyra årtionden skulle blott minnet finnas kvar av dessa svenskar. Om han skrev det med vemod, glädje eller en historikers kalla syn på det ofrånkomliga må vara osagt, men han måtte ha älskat detta folk eftersom han nedlagt så mycket arbete för att skriva dess historia så utförligt. Vi förlåta honom gärna denna vår dödsdom och äro honom mycket tacksamma för allt vi fått lära oss av hans bok om våra förfäder. Han var icke en av de våra, men har gjort ett drygt arbete som vi själva icke gått i land med.

I andra hälften av adertonhundralet fanns en prost på Nuckö som vid skolinspektioner (den tiden inspekterades folkskolorna även av sockenprästen) och även på predikstolen gav uttryck åt sin förvåning över att folket förgäves ansträngde sig att vidhålla sitt svenska språk, då helt säkert redan den nästkommande generationen skulle övergå till ryska eller estniska språket. Icke heller han var en man av våra egna led. Han dog sin naturliga död och kistan bars av svenska män, men utan sorg och saknad.

I Dagens Nyheter av den 10 augusti har signaturen J. B.

skrivit en hel del om Vormsö. Skribenten har haft en Vormsö-skjutsbonde till sagesman och dennes åsikter beträffande svenska folket och dess bibehållande på Vormsö äro minst sagt underliga. Så här lyder det: "God hälsa ha vi här trots ingiftet, men farhågor föreligga att ingiftet generation efter generation i sekler inte är bra för den andliga konstitutionen. Sinnessjukdom eller idioti, nej, sådant finns inte i den här släkthärvan — vi ha bara två sinnessjuka på ön. Men några verkliga begåvningar som låtit tala om sig, ha inte utgått från Vormsö, det tycker jag är anmärkningsvärt. Och det beror nog på att vi inte fått in nytt och friskt blod. Barnen här äro litet tröga och långsamma i jämförelse med andra barn, tycker jag. Själv har jag gift mig med en estländska, tillägger han dröjande, och det anser han tydligen vara ett steg i rätt riktning.

Nej, jag tror inte att ungdomen reagerar mot utvecklingen i estnisk riktning.

"När den generation som nu är ung gått hädan är nog svenska språket inte längre det dominerande på Vormsö, utan har ersatts av estländskan. Oberörd av de estländska myndigheternas åtgöranden torde utvecklingen gå åt det hållet."

Jag är ingen rasexpert och vill ej diskutera ingiftsfrågan, men nog tycks det som om skjutsbonden gjort rätt i att gifta sig med en estniska. För honom tycks det vara högsta tiden att få friskt blod i släkten eftersom han har sådana grumliga tankar beträffande egna landsmän. och öbefolkningens framtid. Har haft tillfälle

samspråk med lärare som varit vid folkskolor på Vormsö och även på andra orter i landet, men ej erhållit sådana uppgifter om att Vormsöbarnen vore trögare och långsammare än andra. Skjutsbonden har dock ej talat om huruvida hans barn, ifall sådana finnas, tack vare blandäktenskapet äro fysiskt och psykiskt bättre utrustade än andra på ön?

Tror nog att vår ungdom är villig att lära sig estniska språket, vilket blott är berömvärt, men skjutsbonden har det med all säkerhet om bakfoten om han tror, att ungdomarna är med om att utvecklingen skall gå i den riktningen att svenska språket efter deras hädangång skall utbytas mot estniska språket. Några begåvningar som låtit tala om sig ha ej utgått från Vormsö? Nej poeter och diktare ha vi visserligen ej, vilket ej heller motsvarar vår bildningsnivå, men goda begåvningar i det vardagliga praktiska livet ha vi gott om och är det för skjutsbonden av intresse kan jag stå till tjänst med bevis så det gå runt i huvudet på honom. När jag sist träffade några kärngubbar och citerade skjutsbondens åsikter om svenskheten på ön svarade en: "he är bonat (barnsligt) tal" den andre ifyllde: "bonat? kalvtal är de."

När män ur våra egna led i dagligt tal med berätt mod eller av oförstånd undergräva svenskhetens grundvalar är det ej att undra på om skribenten i slutet av sin artikel skriver: "Tiden är ännu inte inne att skriva nekrologen över den månghundraåriga svensktiden på Vormsö men den nalkas med snabba steg." Det har förr

Pelle Byström.

Våra betesmarker.

II.

I föregående artikel talade vi om, att betesmarkerna skulle kunna förbättras, så att de skulle kunna ge djuren mera och bättre bete, och jag framhöll då, att detta är en mycket viktig fråga — betesförbättringen. Nu skulle vi diskutera, hur detta skall kunna göras.

Innan vi gå vidare in på denna fråga, skola vi göra klart för oss, att man ifråga om betesförbättring (liksom då det gäller jordbruksfrågor överhuvudtaget) få rätta våra åtgärder efter den jord, vi ha att göra med, om den är god eller dålig, om marken är gräsbeväxt förut eller om det är mest buskar, ris och ljung, som täcker marken. Något "recept," som gäller för alla förhållanden finns naturligtvis inte, men det finns i alla fall en del saker, som äro av grundläggande betydelse för all betesförbättring.

Den allra första och viktigaste åtgärden för att förbättra

funnits profeter i samma anda och dessa ha kommit på skam med sina profetior. För dem som känner svenskbygdens ungdom, råder intet tvivel om, att även skjutsbondens profetia icke kommer att hålla sträck. Visserligen är den kraftiga åderlåtningen, i form av utvandring till Sverige som drabbat öbefolkningen, mindre hälsosam, men än så länge långt ifrån ödesdiger. Det är även att hoppas, att utvandringen numera avtar, när de, som icke funnit sin utkomst i hemtrakten, utvandrat. Vi bör ej heller se utvandringen genom förstoringsglas. Här några siffror: 1922 hade Vormsö kommun 2563 innevånare, 1934 — 2544, och 1937 — 2471 innevånare. På femton år har befolkningen minskats med 92 personer. Det är i och för sig ett stort antal för Vormsö, men på Nuckö har den under samma tid tilltagit på Vormsös bekostnad emedan tre familjer överflyttat då de köpt sig bondgårdar och därmed skaffat sig egen torva.

Wormsöbo.

ett bete är att rödja bort buskarna. Det ser ofta ut, som om det skulle växa bättre i skuggan av buskar, men värdet i gräset är så mycket mindre. Det är i alla fall solen, som skall ge liv och kraft åt växterna, allt, som växer i skuggan, blir kraftlöst, även om det ser frodigt ut. Dessutom taga buskarna plats, de stjälja bort mark för oss, i täta alsnår och inne i enbuskar växer intet gräs — och dessa buskar ha ju i sig själva intet värde. Vad enbuskarna beträffar ha de till och med förmåga att förstöra marken, där de växa. På mark, som en längre tid varit täckt av ljung, bildas under ytan ett hårt lager, s. k. ortsten, som hindrar vattnet att sjunka under regninga tider och hindrar vattnet att stiga upp till växtrötterna under torra perioder. Beträffande alen har den en annan otrevlig egenskap: i albuskarna bo nämligen fästingarna (metsbocka), och fästingarna sprida smitta av sommarsjuka ("rödsot") till korna, alltså — i albuskarna bor "rödsoten." Detta är ännu en anledning att taga bort albuskarna.

Nu vet var och en, att buskarna komma igen med rot-skott, och den senare villan kan bliva värre än den första, om vi inte hugga bort rotskotten gång på gång, till dess vi tröttat ut roten. Ju mera man kan röja bort buskarna med rot, desto lättare blir det sedan att hålla efter dem. Större stubbar göra inte så stor skada på betet, man kan lika gärna låta dem stå och ruttna, ty det blir rätt så dyrbart att taga bort dem. Detta gäller ju endast för betesmark, vid uppodling till åker måste de förstås bort.

En annan sak, som är lika viktig som skogsröjningen, om inte ännu viktigare, är dikningen. Ett bete, som står under vatten större delen av året, eller från slutet av september till i mitten av maj, blir det aldrig något gott bete på. Där växer det mest små, sura gräsarter, som det är föga värde uti. I en sådan blir det intet liv, jordbakterierna, som äro alldeles nödvändiga för

växternas trevnad, kunna inte leva och arbeta i en sådan jord. Växterna kunna inte gå på djupet med sina rötter, emedan det står vatten så nära ytan. Så kommer värmen och torkan på försommaren, då dunstar vattnet bort (eller "kokar" bort, som en jordbrukare här mycket träffande sade) och på kort tid står den nyss så våta marken alldeles torr och brunbränd, som en stäpp. Då kan man omöjligt tro, att den marken lider av vatten och behöver avdikas, men så kan det vara i alla fall.

Nu komma vi till den stora frågan: finns det avloppsdike eller inte? Avloppsdikesfrågan är mången gång mycket svår att lösa här. Landet är flackt och grunden ofta hård. Men det är ju redan ordnat på många håll, "magistraler" eller huvudavloppsdiken finnas, tack vare vattenföreningarnas arbete och statens hjälp. Låt oss få vattenföreningar överallt, där de inte redan finnas! Vattenavlopp måste vi i alla fall ordna, förr eller senare, och för varje år som går, utan att något göres för saken, förlora vi stora värden.

Betesmark tål att dikas ganska ordentlig, man behöver inte vara rädd att det skall bli för mycket diken — det orka vi just inte med. Men i första hand kan man göra stor nytta med mindre, grunda diken, som avleda ytvattnet. Det är ju så, att det bildar sig större och mindre vattensamlingar på ytan, och där blir vattnet stående, tills det "kokar" bort i solen. I dessa vattensamlingar simma bl. a. de skadedjur omkring, som sedan bilda mask i levern hos fåren (leverigelsjuka). Den sjukan känna många till, eller hur? Så länge betesmarken är full av dyliga vattensamlingar, måste man nog vänta sig, att leverigelsjukan också är kvar hos fåren. — Men skola dessa vattenfåror för ytvattnet göra någon större nytta, så är det nödvändigt, att det finns avlopp för dem; blir vattnet fortfarande stående i dem, har man ingenting för besväret. —

Prenumerera på KUSTBON

Storfrämmande på Runö.

Biskop Rahamägi besökte Estlands minsta församling.

Runö gamla kyrka 300 år.

Prr... prr... patt... patt... lät motorn i sjöbevakningsbåten Runö när den lördagen den 21 aug. kl. 1/2 12 lade ut från Pärnu hamn med biskop Rahamägi, prosten Pöhl, kyrkoherde Täheväl, syster Maria Lindström, herr Jänes från Eesti Kiriks redaktion och undertecknad ombord med Runö som mål.

Det brukar ofta vara vackra dagar i augusti, och en sådan var denna, en riktig högsommardag. Vi hade medvind, en svag östlig vind blåste och solen sken från en molnfri himmel. Snart nog fick det ena plagget efter det andra ge vika för den brännande solen och hade vi inte haft en kvinnlig medpassagerare ombord hade vi kanske tagit oss ett dopp ute på Rigaviken. Resan gick utmärkt, trots att biskopen var med, vilket betyder att man kan vänta sig storm och oväder när som helst. Den långa vägen, 106 km., som tog 8 1/2 timme i anspråk, blev inte långsam. Vi fördrev tiden med att studera Dr. Kleins bok "Runö" för att vara inne i förhållandena och sjöngofolkvisor. "Till Österland vill jag fara" föll särskilt biskopen i smaken. En liten vacker manskvartett kunde vi till sist åstadkomma, och det är inte ofta man kan få höra en kyrkas priimas djupa bas klinga i en sådan.

Efter 8 1/2 timmars färd voro vi äntligen framme vid Runö. Långt ifrån kunde man redan se, att det var folk församlat på stranden. Väl framkomna mötte oss fyra män i var sin båt, som förde oss i land. Runö saknar ännu en ordentlig brygga, där man kan lägga till.

Väl komna i land stod där uppställd två grupper ungdomar, den ena föreföll att vara skolbarn och den andra äldre ungdomar, som sedan visade sig vara Runö blandade kör. Sällan eller aldrig förr har jag hört en kör sjunga nationalsången så vackert som denna lördag-kväll. Som silvertoner eller som en väl inövad gosskör i en ka-

tolsk kyrka ljödo ungdomars välkomstsång. Vilka vackra ungdomar, rena, friska och oskyldiga stodo de prydda med spetshuva och klädda i granna förkläden. Så var det de yngstas tur att sjunga sin sång. Något svagt men med tydliga röster sjöngo de: "Du hemmets jord där jag som liten lekte." I ett tal präglat av varma ord tolkat till svenska av prosten Pöhl uttalade biskop Rahamägi sin glädje över att ha fått komma till Runö, och för den vackra mottagningen. Han sade bl. a.: "Jag har varit på många ställen i mina dagar, men första gången på Runö. Vår hymn har aldrig klingat så vackert för mina öron som denna vackra kväll på Runö strand. Runö är också en del av vårt gemensamma, kära fosterland. Vi ha kommit en lång väg över sjön. Resan har gått bra. Jag tackar eder för denna kära välkomsthälsning. Gud välsigne Eder!"

Sedan våra saker lastats på vagn, förspänd med parhästar, satte sig tåget i rörelse bort mot byn. Vi möttes av byborna, som kommit ut för att hälsa de långväga resenärerna välkomna och för att delta i den aftonbön, som hölls vid gamla kyrkan, omedelbart efter framkomsten. Under vandringen genom byn hejdades biskopen av länsmanmor, Melders, som bad oss stiga in i stugan för att titta på hennes fina kaktus "Nattens drottning," som just denna kväll hade slagit ut i blom med tre stora vita blommor, som hängde så skära och rena och doftade underbart.

Väl framkomna till gamla kyrkan, dit så gott som hela öns befolkning hade samlat sig, höll biskopen på estniska, tolkat av prosten Pöhl till svenska en kort aftonbön i den sena kvällen. Det var en högtidlig och underbar högtidsbön i den stilla aftonen. Månen kastade sitt klara sken över trätopparna. Ett svagt sus gick genom björkkronorna.

Hemmets spalt.

Elisabeth Byström.

Blandad saft.

2 l. röda vinbär
2 l. svarta vinbär
2 l. körsbär
2 l. vatten
500-700 gr. socker till varje liter saft.

Bären sköljas och få rinna av, sedan kokas de hastigt upp och få koka i 20 min., varefter bären hållas upp och få självrinna ett dygn. Sedan kokas saften, får kallna och hälls sedan på flaskor.

Svart vinbärsgelé.

3 l. svarta vinbär
1 kaffekopp vatten
900 gr. - 1 kg. socker till varje liter saft.

Vinbären sköljas och få rinna av, läggas sedan jämte vattnet i en syltgryta att sakta koka upp och få koka i 20 min. Därefter upphållas de i silduk och får självrinna till följande dag. Sedan mäter man upp saften och blandar i sockret. Då sockret löst sig, ställer man grytan över svag eld och kokar upp långsamt. Man får inte röra i geléet. Massan får koka i 5-7 min. varefter man skummar av, och slår upp saften i glas eller koppar att stelna

Forts. sid. 4.

Vördnadsfulla runömän i sina grå kläder och kvinnorna i sina prydliga högtidsdräkter stå andäktigt lyssnande till biskopens tal och hälsning från den lutherska kyrkan och församlingarna i Estland. Med psalmen "Så går en dag än från vår tid" slutade den vackra aftongudstjänsten och var och en gick hem till sitt för att nästa dag igen samlas vid den gamla kyrkans 300-års - och den nyas 25-års jubileum.

Biskopen och hans följe inkvarterades i Runö fina och rymliga prästgård, där lärarinnan fröken Agnes Olsson skötte värdinneskapet och där ett riktigt svenskt kaffebord väntade oss.

A. Asp.

Fortsättning i nästa nr.

Röd vinbärsgelé.

3 l. röda vinbär
1 kaffekopp vatten
1 kg. socker till varje liter saft.

Vinbären (helst nyplockade) sköljas hastigt och få rinna av. De läggs med vattnet i gryta och få sakta koka upp och där-efter småkoka i 20 min. Få vinbären koka för häftigt och för länge, kan geléämnet förstöras, och äro de alltför mogna, bli gelén vattnig. Vinbären slås upp i en silduk, där de få stå och rinna av till följande dag. Sedan mätes saften och kokas upp hastigt och skummas. Grytan lyftes av, sockret sättes till under omröring, och geléet röres i fem min., varefter det hålles i varma glas eller koppar, som bindes över med pergamentpapper.

Enkelt äppelmos.

10 liter äpplen
1/2 kg. socker för varje kg. äpplen

2 stora kaffekoppar vatten (skal och saft av en citron).

Äpplena tvättas, blomfnas och stjälk tages bort, kärnhuset avlägsnas och äpplena skäras i klyftor. De sättas på och få koka, tills de bli mjuka och falla sönder, varefter de passeras. Moset lägges åter i grytan, sockret tillsättes, och moset får under omrörning koka ungefär en timme. Äppelmoset lägges varmt i en kruka. För att förhindra moset att mögla, kan man, sedan det kallnat, belägga det med ett tunt lager lingonsylt.

Santander erövrat av Franco.

Santander har på onsdagen fallit i nationalisternas händer. Salamancas radiostation meddelade på eftermiddagen, att nationalistsympatisörer och civilgardister tagit makten i staden och att de framryckande trupperna skulle intåga i Santander på torsdagen.

Ny kommunikationsminister.

Vid onsdagens konselj utnämnde riksäldsten K. Päts ingenjör N. Viitaku till ny kommunikationsminister.

Estnisk mjölk till Leningrad.

Den 31 augusti börjar åter Estland exportera mjölk och grädde till Ryssland. Den dagliga kvantiteten det rör sig om är omkring 15.000 kg. mjölk medan gräddmängden inte ännu är fastställd.

A. Sirk död.

Från Luxemburgs generalprokurör har ingått ett meddelande av den 19 augusti, att den där, i landsflykt boende estniska undersåten Artur Sirk, har berövat sig livet genom att kasta sig ned från våningen i det hotell där han bodde. A. Sirk var som bekant det sedermera stängda frontkämparförbundets ledande man och organisatör. Partiet likviderades den 12 mars 1934 när Sirk och andra ledande inom förbundet arresterades.

En storslagen Östersjö-kryssning.

Sveriges godtemplare ämna besöka Estland nästa år. Vid midsommarhelgen kommer en atlantångare till Estland, förmodligen Hapsal, med ca 1000 godtemplare ombord. Resan startar i Göteborg, anlöper antagligen Köpenhamn, Danzig, Gdynia, Hapsal, Leningrad, Hälsingfors och Stockholm. I hamnarna är det meningen att ordna uppvisning av gymnastik och nationaldans och bjuda på sång och musik. Avsikten är att i förbifarten ge ett stöd åt de svensktalande godtemplar-logerna genom att inbjuda dem till en storslagen festlighet.

Det hela ligger ännu på förberedandets stadium, men det har diskuterats mycket, och intresset är synnerligen stort för en dylik Östersjö-kryssning under godtemplarflagg.

Köp Räägu PALPOR te.

Framställt av bär.

Försäljning över hela landet.

Tillverkning:

Räägu Teetööstus, Räägu.

Utgivare:

Svenska Odlingens Vänner

Redaktion:

M. Westerblom, ansvarig red

A. Stahl.

N. Blee.

A. Aspelin.

Rüütli 3, Tallinn.

Tel. 470-08.

Prenumerationspris:

Inrikes	Utländet
1 år Ekr 2:—	1 år Ekr. 4:—
1/2 " " 1:—	1/2 " " 2:—

A.-B. LYCKES SÖNER

Fiskebäckskil.

Konservfabrik för inläggning av finare aniovis och sillkonserver. Tel. 15.

FENIX

DRUVAN

Föreningsgat. 7.

Engelbrektsgat. 5

Gå till den av dessa restauranger som är Eder närmast då Ni vistas i

MALMÖ

Intima och hemtrevliga lokaler.

Omtyckta klubbрум.

Direktion: Aktiebolaget Malmörestauranger.

Herdina Lindebergs eftr.

Inneh.: Anna Sultan

Stora Torget 3. Linköping Tel. 178
1:sta kl. Konditoriserivering: Choklad, Konfekt, Bakelser och Småbröd.

Prima PORTLAND CEMENT

från

A/B Gullhögens Bruk, Skövde.

E. W. JUST

Blekeri-Färgeri-Meriserisation

Tel. 148 BORÅS 21 48

A.-B. GESTRIKLANDS YLLEFABRIK JÄRBO

FILTAR VADMAL SPORTTYGER

GEFLE NYA STUVÉRIAKTIEBOLAG

Gävle

Medlem av Norrlands Stuvareförb.
Telegramadr.: Stowing. Tel. 277.

GEFLE MANUFABRIK A.-B.

STRÖMSBRO

Utmärkta garner för fiskeriändamål
REKOMMENDERAS.